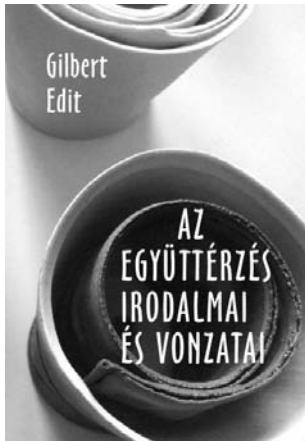

REGÉCZI ILDIKÓ

A dialógus változatai

GILBERT EDIT: AZ EGYÜTTÉRZÉS IRODALMAI
ÉS VONZATAI

PONT Kiadó
Budapest, 2014
212 oldal, 3465 Ft

”

Ha Gilbert Edit kötetét egyetlen mondattal kellene jellemezni, akkor a hangsúly minden bizonnyal a párbeszéd hangütésén, a párbeszédet kereső helyzeteken, a párbeszéd formájában meglett feloldódás, élmény, katartikus állapot előidézésén lenne. Azon, ami végső soron a szerző több évtizedes kutatói-oktatói működésének is az alapja: mások, a másik meghallgatása, a reflexió, az együtt teremtés és a – kötet címébe foglalt – együttérzés változatos helyzeteinek létrehozása, a hit abban, hogy az irodalommal és egyéb művészi tevékenységekkel foglalkozás nem elefántcsonttoronyok építéséhez vezet, hanem az életet élvezetessé tevő szellemi létezés alapvető, közösséget is teremtő feltétele. Nevezhetnénk akár misszióknak is ezt az eltökéltséget, a mai magyar felsőoktatás keretei közt ritka lánglelkű elköteleződést: gondoljunk a kultúrák közti közvetítés egyedi formájával próbálkozó, a kísérlet tapasztalataival a jelen kötetben is jelen lévő „PC”-kötetekre (*A perifériáról a centrum* felsőoktatási segédanyag), vagy éppen Ljudmila Ulickaja művészetének magyarországi bevezetésére és az életmű kanonizálásnak aktusában nem kis szerepet játszó pécsi szerveződéssel konferenciákra, amelyeken az interpretáció folyamatába rendre bevon nem irodalmár kutatókat, esetenként művészeket.

Gilbert Edit tökéletesen érti – mondjuk így továbbra is – missziójának kulcsfontosságú mozzanatát: képességét a hallgató / olvasó fél válaszpozíciója iránti kitüntetett figyelemre, ezért természetes módon adódik, hogy a kötet egyik legfőbb hivatkozási alapjául Bahtyin beszédelméleti írásai szolgálnak. A beszélő és egyben a művészi szöveg válaszoló megértésre hangolt volta áll az orosz elméletíró nyomán a kötet fókuszában.

Az irodalmi szövegről folytatott diskurzus egyik kitüntetett terepe a napjainkban divatosnak számító biblioterápia. Láthatóvá válik a szerző személye, aki mások személyes olvasataihoz fér közel, mert szakmai kompetenciát és az adott

helyzetekre értve nem kevésbé fontos megértést sugall hallgatósága, a vele együtt olvasók felé. Gilbert Edit olyan konzekvensen tárja fel és helyenként vitázik a biblioterápia jelenségének elméleti megközelítésével, hogy az olvasó felbátorodik, lépten-nyomon azt érzi, hogy ő is szívesen szólna hozzá (mintegy fokozatosan hozzáértővé avatódik), kérdései adódnak (a szöveg kiválasztásának mércéit vagy az adott szüzsén túli, az esztétikai hatás elérésében szerepet játszó elemek működésének, hatásának szerepét illetően). A szerző pedig érezhetően felkészülten fogadná az újabb aspektusokat, hiszen kötete minden írása arról győz meg, hogy az irodalomtudomány, a pszichológia és maga az irodalom széles köreiben vizsgálódik, szelktál, közli fenntartásait vagy személyes érintettségének, szóhasználatával: együttérzésének momentumait.

A magyar és a világirodalom egészen különböző szféráinak felszabadult egybeolvasásai, mint például Valerij Brjusov, Herman Hesse, Kertész Imre vagy éppen Kamarás István valós – fikatív szövegeinek párhuzamos faggatása a kötet olvasóját is magával ragadó asszociációs játék felé vezet. A kérdésirány jellemző az irodalmat önmagunk megértése terepeként is szemlélő gondolati ívre: hol a határ, vagyis a személyes élet eseményévé tett olvasásélményt követően immár a szerző személyes terének áttörése, az önéletrajzi térbe bevont szöveg problematikája érdekli a kötet szerzőjét. A kérdés Polcz Alaine, majd Csehov egyes írásainak tükrében újra előkerül, változatos módon, a civil narratíva irodalommal válásának folyamata, majd az irodalmi önéletrajzi regény, „a referencialitás feszítő igénye” (96) mint művészi komponens manapság nagyon is aktuális jelensége kapcsán (Izd. az ezen a jelenségen alapuló egyre markánsabb kortárs orosz irodalmi tendencia jelölőjeként Ulickaja a kötetben is említett *Örökbecsű limlom* című gyűjteményét vagy az azóta keletkezett *Детство 45–53: a завета будет счастье* [Gyermekkor 45–53: holnap pedig boldogság lesz] című teljes mértékig személyes narratívára épülő levélgyűjteményét).

Ljudmila Ulickaja, Szabó Magda, Polcz Alaine, Tóth Krisztina poétikájáról szólva mindemellett megkerülhetetlennek tetszik a női írás és a női létezés tematikájának (sőt: gyakorlatának!) megszólaltatása, felerősített hangütésben. Miközben a kötet szerzője a női írásmód jellemzőit is keresi a fenti szerzők esetében, egyben ő maga is a női élettapasztalat érett megnyilvánulásait nem elrejtve olvas. Ebben a tekintetben már nem dialógust folytat, inkább szemléletes példáival jelezni kívánja, hogy véleménye szerint mely kérdések várnak őszinte, nyitott dialógusra.

Gilbert Edit voltaképpen minden általa tárgyalt szerző poétikai gesztusaiban az együttérzés alakzatait keresi és véli megtalálni. Turczi István költészetében, vagy a már említett Szabó Magda, Ulickaja prózájában. De az elemzések sohasem egysíkúak, a kortárs irodalomra vonatkozó következtetéseit rendre „beméri” a kortárs közeg (kritikusi, kiadói oldal) felől is, a felismert esztétikai érték relevanciáját vizsgálva. Ebben az összefüggésben pedig újabb párbeszédre lelünk: mintegy az irodalmár szakmai perspektívája és a kiadói vagy éppen a tömegkultúra jelenségeinek dialógusa bontakozik ki.

És végül, a dialogicitás legrejtettebb síkjaként – és egyben visszatérve Bahtyinhoz: Izd. az orosz kutató gondos elemzéseit a dosztojevszkiji belső monológba foglalt mikrodialógus természetéről – az önmagunkkal történő szembenézést, „a magáért felelősséget vállaló, a magára rákérdező, érintett mai olvasót” (115), a társadalomban és az egyénben magában is ütköző igazságok, világlátások, nézőpontok konfrontációjának helyzetét állítja központba a kötet. Egyrészt a boldog állam utópikus ideája kapcsán a hatalom és az egyén konfliktusának

(műfajilag a disztópia keretébe ágyazott) szövegeit tanulmányozza a szerző (Jevgenyij Zamjatin: *Mi*, Szathmári Sándor: *Kazohinia*, Hermann Hesse: *Az üvegyönggyjáték*). Másrészt egyes Csehov-szövegek interpretációja során a védtelenségét, az emberi létezés megoldhatatlanságát átélő egyén alakja rajzolódik ki a kötet lapjain, illetve – a szerző szóhasználatával – az együttérzést „tovább-érezsésé” lényegítő, „továbbgyűrűző” elbeszélés formája, lévén, hogy a lezáratlanság, a nyitottság egyben belső polémiát generál az olvasóban.

A kötet utolsó negyede a közösségbeli alkotó jelenlét eseteiből válogat, annak másokat is magával ragadó színterei felé fordítja figyelmünket. Ezek a színterek pedig igen különbözőek: elmélkedik színházról (Vidnyánszky Attila színháza), táncról („test-ima”), az egyes kultúrák közötti közvetítés korántsem formális eseteiről vagy a köznapi szituációkban résztvevő alanyok közti megértés lehetőségeiről.

Milyen rendezőelv szerint is szerveződnek a más-más fórumra született, mégis egységes gondolati sort kirajzoló írások? Legjellemzőbben talán az irodalom és az életbeli szituációk sajátos váltású dinamikáját, pulzálását, kölcsönhatását említhetnénk: a kötet finom áttételekkel vezet el, majd téríti vissza olvasóját újra és újra az irodalmi szöveghez. Miként az utolsó elemzés emlékezetes nőlakja, Szonyecska (Ulickaja kisregényében) lép el, majd vissza „az olvasás narkotikumához” (209), amely – mint látjuk – még intim közegben megélt formájában is közösségteremtő erővé válhat.

JANA ŽELIBSKÁ: TRIPTICHON, 1969. Slovak National Gallery, Bratislava